Maharashtra State Board Class 10 Sanskrit Amod Solutions Chapter 6 युग्ममाला

Sanskrit Amod Std 10 Digest Chapter 6 युग्ममाला Textbook Questions and Answers

भाषाभ्यासः

श्लोकः 1

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.
कनकपरीक्षा कथं भवति?
उत्तरम् :
निघर्षणच्छेदनतापताडनैः एतैः चतुर्भिः प्रकारैः कनकपरीक्षा भवति।

प्रश्न आ.
पुरुषपरीक्षा कथं भवति?
उत्तरम् :
पुरुषपरीक्षा श्रुतेन शीलेन गुणेन कर्मणा (इति) चतुर्भिः प्रकारैः भवति।

2. जालरेखाचित्रं पूरयत

प्रश्न अ.

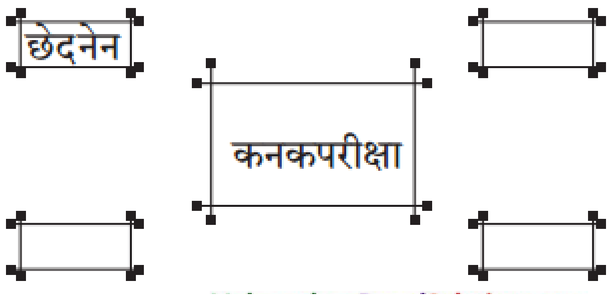

उत्तरम् :

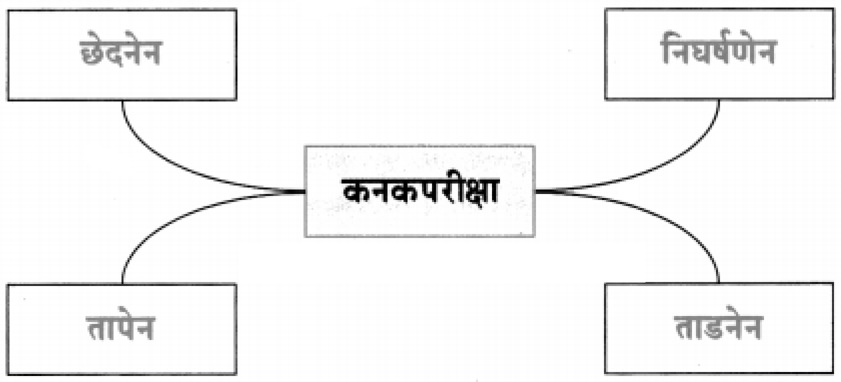

प्रश्न आ.

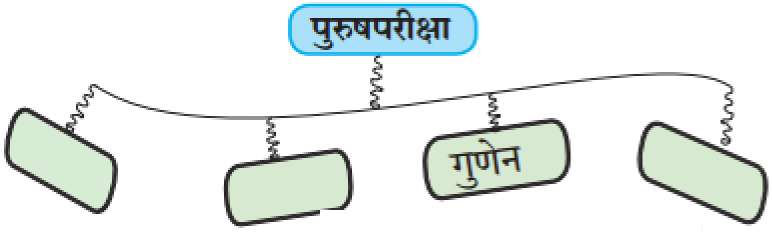

उत्तरम् :

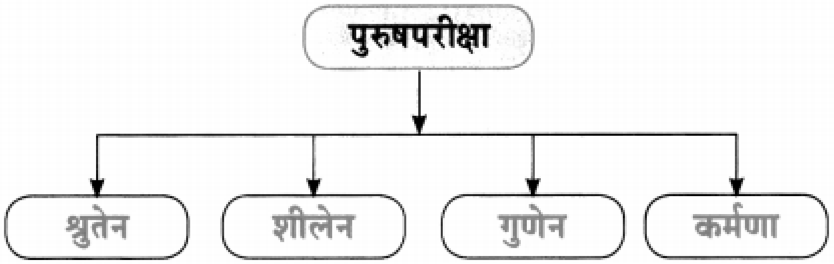

3. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.
'यथा चतुर्भिः' इति श्लोकस्य स्पष्टीकरणं लिखत ।
उत्तरम् :

युग्ममाला हा अशा श्लोकांचा संग्रह आहे की जेथे श्लोकाचा अर्थ पूर्ण करण्याकरिता तसेच त्याचे भाषिक सौंदर्य वाढविण्यासाठी शब्दयुग्मांचा वापर केलेला दिसून येतो. 'यथा चतुर्भिः' या श्लोकामध्ये यथा-तथा अव्यय वापरुन आदर्श व्यक्तीचे स्पष्टीकरण दिले आहे. गुणी व आदर्श व्यक्ती ज्ञानी तसेच सद्गुणांनी युक्त असते. ती स्वत:ला चांगल्या कार्यामध्ये मग्न ठेवते.

https://www.evidyarthi.in/

ज्याप्रमाणे चकाकी तपासण्यासाठी सोन्याला घासले जाते, लवचिकता तपासण्यासाठी त्याला कापले जाते, शुद्धता तपासण्यासाठी त्याला तापविले जाते व मऊपणा तपासण्यासाठी त्याला ठोकले जाते, म्हणजे चार प्रकारांनी सोन्याची पारख केली जाते. याचप्रमाणे, माणसाने शुद्ध मनाने संकटातही ज्ञानी गुणी राहून त्याचा चांगुलपणा दाखविल्यास तो परीक्षेत सफल होतो.

4. अमरकोषात् शब्द प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।

प्रश्न 1.
जनैः कनकं परीक्ष्यते ।
उत्तरम् :
जनैः स्वर्ण/सुवर्ण/हिरण्यं/हेम/हाटकं परीक्ष्यते।

श्लोक: 2.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.
अल्पधी: कुत्र श्लाघ्यः भवति?
उत्तरम् :
यत्र विद्वज्जन: न अस्ति, तत्र अल्पधी: अपि श्लाघ्यः भवति।

प्रश्न आ.
एरण्डः कुत्र द्रुमायते?
उत्तरम् :
निरस्तपादपे देशे एरण्ड: द्रुमायते।

2. सन्धि-विग्रहं कुरुत ।

प्रश्न अ.
श्लाघ्यस्तत्र
उत्तरम् :
श्लाघ्यस्तत्राल्पधीरपि – श्लाघ्य: + तत्र + अल्पवी: + अपि।

प्रश्न आ.
अल्पधीरपि ।
उत्तरम् :
अल्पधी: – मन्दबुद्धिः, मूढमतिः

3. अमरकोषात् शब्द प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।

प्रश्न 1.
यत्र एकः अपि <u>पादपः</u> नास्ति तत्र एरण्डः द्रुमायते ।
उत्तरम् :
यत्र एकः अपि वृक्षः/महीरुहः/शाखी/विटपी/तरुः नास्ति तत्र एरण्डः द्रुमायते।

श्लोकः 3.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

प्रश्न अ.
मनुष्यः द्विप इव मदान्धः कदा भवति?
उत्तरम् :
बदा मनुष्य किमिज्ञः आसीत् तदा सः द्विप इव मदान्धः भवति।

प्रश्न आ.
'मूर्खः अस्मि' इति मनुष्येण कुतः अवगतम्?
उत्तरम् :
'मूर्खः अस्मि' इति मनुष्येण बुधजनसकाशात् अवगतम्।

2. सन्धिविग्रहं कुरुत।

प्रश्न अ.
किञ्चिज्ज्ञोऽहम्
उत्तरम् :
किचिज्जोऽहम् – किञ्चिज्ज्ञः + अहम्।

https://www.evidyarthi.in/

प्रश्न आ.
अभवदवलिप्तम् ।
उत्तरम् :
सर्वज्ञोऽस्मीत्यभवदलिप्तम् – सर्वज्ञः + अस्मि + इति + अभवत् + अलिप्तम्।

3. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.
कदा मदः व्यपगच्छति?
उत्तरम् :
युग्ममाला हा अशा श्लोकांचा संग्रह आहे की जेथे श्लोकाचा अर्थ पूर्ण करण्याकरिता तसेच त्याचे भाषिक सौंदर्य वाढविण्यासाठी शब्दयुग्मांचा वापर केलेला दिसून येतो. 'यदा ..... व्यपगतः।' या श्लोकामध्ये एक मनुष्य त्याचे अज्ञान मान्य करतो व ज्ञानी लोकांची संगत फायदेशीर असते हे सांगतो.

या श्लोकातील माणसाला त्याच्या थोड्याशा ज्ञानाचा खोटा अभिमान असतो व या अभिमानामुळे तो स्वतःला सर्वज्ञ समजत असतो पण जेव्हा त्याला ज्ञानी लोकांची संगत प्राप्त होते तेव्हा त्यांच्या सद्विचारांनी या मनुष्याचा अज्ञपणा दूर होतो व तापासारखा त्याचा मद नाहीसा होतो. त्याला त्याच्या चुकीची जाणीव होते.

श्लोक: 4.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत।

प्रश्न अ.
आगतं भयं वीक्ष्य नरः किं कुर्यात् ?
उत्तरम् :
आगतं भयं वीक्ष्य नरः यथोचितं कुर्यात्।

2. सन्धिविग्रहं कुरुत।

प्रश्न 1.
भयाद्धि ।
उत्तरम् :
भयाद्धि – भयात् +हि।

श्लोक: 5.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत

प्रश्न अ.
क: बहु भाषते?
उत्तरम् :
अधम: बहु भाषते।

2. सन्धिविग्रहं कुरुत।

प्रश्न अ.
स्यादधमः ।
उत्तरम् :
स्यादधमो बहु – स्यात् + अधमः + बहु।

श्लोक: 6.

1. पूर्णवाक्येन उत्तरत ।

प्रश्न अ.
कर्षक: कीदृशं फलं लभते?
उत्तरम् :
कर्षक: क्षेत्रम् आसाद्य यादृशं बीजं वपते तादृशं फलं लभते।

2. सन्धिविग्रहं कुरुत ।

प्रश्न अ.
क्षेत्रमासाद्य
उत्तरम् :
क्षेत्रमासाद्य – क्षेत्रम् + आसाद्य।

https://www.evidyarthi.in/

प्रश्न आ.
वाऽपि ।
उत्तरम् :
वाऽपि . वा + अपि।

3. माध्यमभाषया उत्तरत ।

प्रश्न 1.
मनुष्यः स्वकर्मणः कीदृशं फलं लभते?
उत्तरम् :
युग्ममाला हा अशा श्लोकांचा संग्रह आहे की जेथे श्लोकाचा अर्थ पूर्ण करण्याकरिता तसेच त्याचे भाषिक सौंदर्य वाढविण्यासाठी शब्दयुग्मांचा वापर केलेला दिसून येतो. शेतकऱ्याने चांगले धान्य पेरले असता त्याला त्याचे उत्तम फळ मिळते. तसेच त्याने कमी प्रतीचे / हलक्या दर्जाचे बी पेरले असता त्याला तसेच साधारण फळ प्राप्त होते. याप्रमाणे, मनुष्याने चांगले कर्म केल्यास त्याला त्याची आनंददायी फळे मिळतात अन्यथा त्याला दुष्कर्मामुळे होणाऱ्या दुष्परिणामांना सामोरे जावे लागते.

4. अमरकोषात् शब्दं प्रयुज्य वाक्यं पुनर्लिखत ।

प्रश्न 1.
कर्षक: बीजं वपते ।
उत्तरम् :
क्षेत्राजीव:/कृषिक:/कृषीवल:/कर्षक: बीजं वपते।

1. समानार्थकशब्दान् लिखत ।

कनकम्, विद्वान्, पादपः, अधमः

प्रश्न 1.
समानार्थकशब्दान् लिखत ।
कनकम्, विद्वान्, पादपः, अधमः
उत्तरम् :

1. कनकम् – स्वर्णम्, सुवर्णम्, कनकम्, हिरण्यम, हेम, हाटकम्।
2. विद्वज्जनः – विद्वान, प्राज्ञः।
3. पादपः – वृक्षः, महीरुहः, शाखी, विटपी, तरुः।
4. अधमः – मन्दबुद्धिः, मूढमतिः

2. विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत ।

गुणः, विद्वान्, उत्तमः, सुकृतम् ।

प्रश्न 1.
विरुद्धार्थकशब्दान् लिखत ।
गुणः, विद्वान्, उत्तमः, सुकृतम् ।
उत्तरम् :

1. गुणः × दुर्गुणः, अवगुणः, दोषः ।
2. विद्वज्जनः / विद्वान् × मूर्खजनः, अज्ञः।
3. उत्तमः × अनुत्तमः / अधमः।
4. सुकृतम् × दुष्कृतम्।

3. चतुर्थपदं लिखत ।

प्रश्न 1.
अ. मनः – चेतः :: अवगतम् – …………………
आ. बुधजनः – ज्ञानी :: मूर्खः – …………………
इ) नरः – मनुष्यः :: उचितम् – …………………
ई) वीक्ष्य – दृष्टा :: भयम् – …………………
उत्तरम् :
अ. मनः – अन्तः करणम्, चेतः, चित्तम्।
आ. मूर्खः – मूढः
इ. उचितम् – योग्यम, युक्तम्।
ई. भयम् – भीतिः।

4. समानार्थकशब्दानां मेलनं कुरुत।

प्रश्न 1.
समानार्थकशब्दानां मेलनं कुरुत।

सुवर्णम्	श्रेष्ठः
उत्तमः	व्याप्तम्
अवलिप्तम्	शब्दः
ध्वनिः	हेम

https://www.evidyarthi.in/

उत्तरम् :

सुवर्णम्	हेम
उत्तमः	श्रेष्ठः
अवलिप्तम्	व्याप्तम्
ध्वनिः	शब्दः

5. उचितं शब्दयुग्मं योजयत । (यत्र-तत्र, यदि-तर्हि, यदा-तदा, यथा-तथा)

प्रश्न 1.
अ. ………… अध्यापक: न आगच्छति ……………… छात्रा: स्वाध्यायं कुर्वन्ति ।
आ. …………. धूमः …………. बहिः ।
इ. ……………… आकाशे मेघाः गर्जन्ति मयूरः नृत्यति ।
ई. ……………… विचारः …………… वर्तनम् ।
उ. …………….. सूर्यः उदेति …………….. विश्वं प्रकाशमयं भवति ।
ऊ) ………… शर्करा ……………… पिपीलिकाः ।
ए) सज्जनाः …………. वदन्ति ……………. कुर्वन्ति ।
ऐ. ……………… बालक: व्यायामं करिष्यति …………… स: सुदृढः भविष्यति ।